

Pedagogiek voor professionele opvoeders

Hans-Jan Kuipers

Bespreking door Jan van der Ploeg

Het aantal professionele opvoeders is de laatste decennia sterk gestegen. Het is dan ook een goede gedachte om voor deze categorie een boek te schrijven waarin wordt ingegaan op de positie van deze pedagogische beroepsbeoefenaren. De auteur maakt in de eerste de beste alinea van zijn boek meteen duidelijk wat hij beoogt. Hij wil vooral nagaan wat de betekenis is van verschillende pedagogische denkbeelden en theorieën voor de praktijk. Voorwaar geen eenvoudige opgave want er bestaan heel wat denkbeelden en opvattingen op dit gebied.

Kuipers start zijn betoog met ruime aandacht voor de pedagoog Langeveld. Deze wetenschapper heeft jarenlang het pedagogisch denken in Nederland beïnvloed. Centraal staat bij hem de omgang tussen volwassenen en kinderen. Meer in het bijzonder gaat het hem om de invloed die volwassenen op kinderen uitoefenen met de bedoeling hen te brengen tot mondigheid en zelfstandigheid. Om het gedachtegoed van Langeveld te verduidelijken voert Kuipers een onderscheid in tussen een waarneembare (materiële) dimensie en een ideële dimensie in de opvoeding. In het eerste geval gaat het om de middelen die de opvoeder gebruikt, terwijl in het tweede geval wordt verwezen naar de doelen die men nastreeft.

In het daarop volgende hoofdstuk gaat de auteur nader in op de doelen van de opvoeding. Hij maakt aannemelijk dat opvoeden tot mondigheid past in een traditie die tot circa 1800 is te herleiden. Daartoe vestigt hij de aandacht op de theoloog Schleiermacher en filosoof Dilthey. De eerste onderscheidt de volgende drie opvoedingsdoelen: kinderen helpen zelfstandig te worden, hen brengen tot mondigheid om te kunnen participeren in de samenleving en hen leren werken aan een betere toekomst. Kuiper beschouwt deze driedeling als een belangrijk hulpmiddel bij het in kaart brengen van actuele ontwikkelingen en discussies op het gebied van opvoedingsdoelen. Daarna keert Kuiper weer terug naar Langeveld om aandacht te geven aan het thema: opvoeding en ontwikkeling. Volgens Langeveld is de ontwikkeling het resultaat van vier factoren: opvoeding (intentioneel en regelgeleid opvoeden), omgang (alle mogelijke vormen van sociaal verkeer), milieu (uiteenlopend van economische situatie naar klimaat) en eigen activiteit (kinderen maken eigen keuzes). Dit vierfactoren model wordt vergeleken met twee sociaal-ecologische modellen. De auteur stelt dat dergelijke modellen de mogelijkheid bieden om de leefwereld van kinderen goed in beeld te brengen.

Uiteraard vindt er een wisselwerking plaats tussen genoemde factoren. Deze interactie wordt door Kuipers uitgediept met behulp van het symbolisch interactionisme. Aan de hand van de opvattingen van wetenschappers zoals Mead en Cooley poogt hij aan te geven hoe de wederkerige omgang mogelijk wordt gemaakt door symbolen, in het bijzonder door de taal. Verder staat hij stil bij de rol van de persoon zelf.

Dat het opvoeden vandaag plaatsvindt in een andere sociale context illustreert Kuipers vooral aan de hand van de socioloog Durkheim. Hij laat zien hoe de samenleving is veranderd van een rurale gesloten gemeenschap in een stedelijk-industriële samenleving.

In het laatste hoofdstuk begeeft de auteur zich in een uitgebreide verhandeling over de verschillen tussen de geesteswetenschappelijke benadering van de pedagogiek en de positivistische stroming. Duidelijk wordt dat de auteur zich uiteindelijk meer thuisvoelt bij de geesteswetenschappelijke benadering, maar wel in combinatie met actie-onderzoek en de regulatieve cyclus. Op die wijze zou het oordeelsvermogen van de professionele opvoeders kunnen worden vergroot.

Het is de verdienste van de auteur dat hij een groot aantal wetenschappers in beeld brengt die met betrekking tot het fenomeen opvoeden een duidelijke betekenis hebben (gehad). Het streven om in kaart te brengen wat al die denkbeelden nu uiteindelijk opleveren voor de pedagogische beroepsbeoefenaren van vandaag mag eveneens als zeer lofwaardig worden geprezen. Zo is het boeiend te lezen hoe Langeveld worstelde met zijn eigen opdracht om het object te willen kennen om te weten hoe de dingen zijn, maar ook te weten hoe op kortere of langere termijn gehandeld moet worden. Met name het kort na de oorlog uitgevoerde onderzoek naar de 'verwilderde jeugd' (waarbij Langeveld letterlijk en figuurlijk de studeerkamer verliet) weet de auteur op een pakkende wijze te beschrijven.

Het boek begint ook hoopvol met aan te geven wat opvoeding eigenlijk inhoudt, om welke doelen het gaat en wat het verschil is tussen opvoeden en ontwikkelen.

Maar helaas is niet alles even boeiend. De auteur voert wel erg veel helden uit het verleden op, zoveel dat men af en toe het spoor bijster raakt. Bovendien zijn de keuzes nogal arbitrair. Dat komt sterk tot uitdrukking in de uitwerking van de thema's 'interactie' en 'de veranderde samenleving'. De keuze om met het symbolisch interactionisme de interacties binnen het vier-factorenmodel te beschrijven is wel erg eenzijdig en dat geldt ook voor de denkbeelden van Durkheim als belangrijkste auteur om de veranderingen in de samenleving te beschrijven.

Maar de grootste teleurstelling wacht ons in het laatste hoofdstuk. Daar wordt direct aan het begin gesteld dat de auteur wil terugkeren naar de centrale vraag: wat is nu eigenlijk de gebruikswaarde van al die pedagogische denkbeelden voor de professionele beroepsopvoeders? Die vraag wordt echter niet beantwoord. In plaats daarvan wordt de lezer getraakteerd op een oude discussie over de verschillen tussen enerzijds de geesteswetenschappelijke en hermeneutische pedagogiek, en anderzijds de positivistische stroming. De auteur roept vervolgens op vanuit de geesteswetenschappelijke invalshoek naar het fenomeen opvoeding te blijven kijken zonder duidelijk te omschrijven wat hij daarmee nu precies beoogt. Het wordt er niet helderder op als Kuipers zonder verdere toelichting schrijft dat combinaties met actie-onderzoek en de regulatieve cyclus interessante opties zijn.

Als kritische noot moet mij ook van het hart dat de flaptekst van dit door uitgeverij Coutinho overigens voortreffelijk uitgevoerde boek de lezer op een verkeerd been zet. Daar staat namelijk letterlijk te lezen dat één van de centrale vragen van dit boek is: wie of wat geeft professionals en beleidsmaker het recht naast ouders te staan en invloed uit te oefenen op de opvoeding? Wie het boek gelezen heeft moet erkennen dat het boek over veel gaat maar niet over dit thema.

Afgezien van deze onduidelijkheden heeft de auteur een doordacht boek geschreven waarin veel

materiaal met betrekking tot het verschijnsel opvoeding is verzameld. De wetenschappers die in het boek figureren zijn duidelijk geen onbekenden voor de auteur. En wie over de eenzijdigheid van de keuzes heenstapt vindt in dit boek veel dat de moeite waard is.

© Pedagogiek, jaargang 20 nr. 4, december 2000, ISSN 1567-7109